

УСНА ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ

Інституціоналізація сучасної української соціології розпочалася у 70-ті роки минулого століття. Здавалося б, не так уже й давно, але людей, які були безпосередньо причетні до цього процесу, залишилося небагато. Тим цінніше почути цю історію у переказі Лідії Василівни Сохань.

Перші соціологічні дослідження, перші наукові теми, перша участь у міжнародних соціологічних конгресах, створення Київського відділення соціологічної асоціації — все це відбувалося за її участі, а часто і під її безпосереднім керівництвом. Сама історія життя Лідії Василівни тісно переплетена з історією країни, а її становлення як науковця — з темою залученості людей до розвитку суспільства. Від першого її наукового дослідження про творчу ініціативу робітників до масштабної розбудови проблематики життєтворчості, навколо якої відбулося становлення наукової школи Л. Сохань, вона перебувала в центрі українських досліджень проблем взаємозв'язку особистості і суспільства. Чимало її безпосередніх учнів зараз визначають обличчя української соціології й самі вже стали частиною її історії. Але і для них, і, особливо, для молодих учених, у цих спогадах відкриються нові сторінки історії соціології в Україні.

Насамкінець хочеться висловити слова подяки Лідії Василівні, яка і зараз є частиною нашої соціологічної спільноти, стежить за нашими публікаціями і сама брала участь у підготовці цього інтерв'ю до друку. Від імені редакції журналу та всього колективу Інституту соціології ми щиро вітаємо її з 94-річчям і зичимо міцного здоров'я і довголіття.

Експертне інтерв'ю з Л.В.Сохань, проведене 09.03.2007 року¹

Олег Рибщун: *Упродовж усього свого професійного життя Ви багато уваги приділяли проблемам соціальної психології. Чому саме сфера соціальної психології стала предметом Ваших наукових пошуків? Чому саме соціальною психологією Ви займаєтесь?*

¹ Інтерв'ю з Л. Сохань, яке у скороченому вигляді подано далі, було проведене О. Рибщуну у перебігу дослідження історії української соціології у березні 2007 року. Повний текст інтерв'ю буде надрукований у присвяченій ювілею Національної академії наук України книзі “Академічна соціологія в Україні (1918–2018)”. Т. 2 “Спогади, інтерв'ю, статті”.

Лідія Сохань: Вас більше цікавитиме соціологічна асоціація чи персона Сохань?

О.Р.: *Більше персона Сохань, а вже через персону Сохань я хотів би відобразити бачення специфіки процесів, які тоді відбувалися; а також окреслити Ваш внесок, Вашу роль у цих процесах.*

Л.С.: Інтерес до соціологічної науки починає пробуджуватися десь від кінця 60-х років. Причому цей процес, ясна річ, інтенсивніше розвивався на Заході, але охопив і нас. У російських містах — у Москві, у тодішніх Ленінграді та Свердловську (ці три великі центри явно вирізнялися) — все відбувалося куди інтенсивніше. Звісно, ми теж у цей потік влилися. Ми йшли до соціології від історичного матеріалізму і наукового комунізму. Поступово відокремлювалися та інституціоналізувалися.

Перше, що було створено, — це асоціація соціологів, 1968 року. Причому, зверніть увагу, спочатку у нас були дуже широкі контакти із фахівцями з різноманітних царин знання — оскільки в соціології не було спеціальної підготовки соціологів, то в саму соціологію вливалися з різних галузей знань, наприклад, Хмелько і Паніотто — ці вельми солідні фігури — прийшли з фізики, з математики... У нас існувала також тісна співдружність з економістами, Інститутом економіки, із правниками, потім з кібернетиками, з групою Глушкова — Амосова.

Поступово розгортаються прикладні соціологічні дослідження. Наприклад, дуже великі дослідження на Львівському телевізійному заводі із соціального програмування. Було складено план соціального розвитку слідом за Ленінградом, де під керівництвом Ядова такий план було розроблено на заводі “Світлана” — вони навіть здобули державну премію. Ми теж подавали свій проект — одного голосу забракло нашому плану соціального розвитку. Звісно, проводилися конференції, семінари тощо, на яких були присутні такі видатні постаті, як Глушков (кібернетик), Терещенко (економіст), Добров (історик науки). Почали публікуватися соціологи в Україні.

Коли у 1970-х роках взялися активно розробляти автоматизовані системи управління, над цим працювали кібернетики, і ми до них підключилися — видали книгу із соціального управління.

Коли зрештою був створений відділ соціології, його очолив Попович. Потім створили відділ соціальної психології, де керівником уже стала я. Оскільки в цей час доволі активно розроблялися проблеми науково-технічної революції, ми підготували монографію “Науково-технічна революція: особистість, діяльність, колектив”, і вона навіть була визнана гідною премії імені Мануїльського. ЦК паралельно нам доручив виступити співвиконавцями комплексної програми соціально-економічного розвитку України й вести розділ “Науково-технічний прогрес і людина”. Здається, понад п’ять років ми виконували цю частину комплексної програми.

Потім був Міжнародний соціологічний конгрес (здається, шостий), в Евіані, у Франції, в якому вперше беруть участь українські соціологи. Ясна річ, я їду на цей конгрес. Потім відбулося ще кілька конгресів. У Болгарії відбувся, де я презентувала доповідь “Науково-технічна революція і люди-

на”. На цей матеріал навіть був запит з Відня, де у них був соціологічний центр.

А десь наприкінці 1970-х років пішов буквально шквал праць зі способу життя. Безумовно, перші — у Москві, в Ленінграді. І ця хвиля докотилася до нас. Але ми вирішили в цій сфері відобразити свою специфіку, а саме соціально-психологічні проблеми способу життя. І видали цілу серію книжок: “Спосіб життя”, “Стиль життя”, “Культура життя”, “Життєвий шлях особистості”, “Розумна організація життя особистості” — півдюжини книжок. Брав участь весь колектив. Причому в нас було заведено так — ми збиралися, я заявляла якусь нову тему, викладала приблизно її бачення, а потім всі докладно обговорювали її, і кожен робив свій внесок. Так народжувалася концепція, на підставі якої потім створювалася книга.

О.Р.: *Наскільки складно було потрапити на ті конгреси? От, скажімо, російські дослідники та українські дослідники — чи була тут різниця у допуску за кордон?*

Л.С.: Особливих труднощів не було, позаяк Україна й українська соціологія вже певним чином заявили про себе, нас вільно туди запрошували, і ми вільно включалися до числа учасників. Оформлення документів теж не становило особливих труднощів. На тому конгресі — у Франції — на одній із секцій навіть розгорнулася доволі вільна дискусія...

Французи нам зробили подарунок — подорож Женевським озером, до самого швейцарського кордону. Нам показали будиночок, де облаштувався Чарлі Чаплін на схилі віку і де він завершив своє життя. Атмосфера на конгресі була досить вільною, можна було без остраху дискутувати. Ми потім підготували (хоча, здається, не до цього конгресу) навіть збірку праць.

Р.О.: *Чому ж все-таки саме соціальна психологія стала предметом наукових пошуків?*

Л.С.: Для мене?

Р.О.: *Особисто для Вас.*

Л.С.: Я взагалі фантазер, і моя концепція життєтворчості, тобто свідомої побудови свого життя, власне кажучи, якоюсь мірою списана з мене самої. Тому що я, напевно, активно і самостійно здійснювала вибір цілей, шляхів і своєї програми. Коли була ще школяркою — я складала вірші, і один свій вірш надіслала до “Пионерской правды”. Природно, він був у дусі патріотизму, прославляння праці. Але тоді журналісти були уважнішими, ніж зараз. Вони не просто мені відповіли, вони мене запросили для бесіди. А мені було років тринадцять або чотирнадцять. Отже, відбулася бесіда зі мною, було висловлено кілька побажань. Я не захотіла цим займатися, віддала до стінної газети. Потім, коли я була вже у 10-му класі, ми разом з моєю подружкою написали п’єсу. Це був 1939-й рік, радянсько-фінська війна, і в основу п’єси було покладено саме такий сюжет: сім’я — батько з матір’ю, у них син, який іде на фінський фронт. У юнака — подруга. Причому ми писали, маючи на увазі наших учнів — хто які ролі буде виконувати. Скажімо, подругу цього фронтовика грала дівчина, яка вміла грати на гітарі й дуже гарно співала.

Тож ми спеціально вигадали такий епізод, в якому можна було грати і співати: він повертається з фінського фронту, де був дуже довго, тому така зустріч, і дівчина співає. Цю п'єсу ми ставимо, і навіть із сусідньої школи люди приходять. Загалом я готуюся до того, щоб зайнятися літературною діяльністю.

До школи я пішла не в перший клас. У нас було так (усе-таки сибірське село) — цього року перший клас, а на наступний тільки другий, першого немає. У нас була велика сім'я, вдома було незатишно, і я стала плакати, проситися, щоб мене відпустили до школи. Ідесь усередині зими вчителька сказала — нехай приходить, сидить. Тож я одразу прийшла у другий клас. По-первах просто сиділа, а потім вчителька вирішила, що так не годиться, і зрештою мене підключила. А на майбутній рік були тільки перший клас і третій. У першому класі мене не стали залишати й відправили у третій.

Тому коли я закінчила школу, мені було п'ятнадцять із половиною років. І я почала розмірковувати — куди мені? До Москви? До Ленінграда? Замало мені років — можуть не прийняти. І раптом спадає на думку надіслати документи до Іркутського університету, на історико-філологічний факультет. Пишу заяву, причому, оскільки я фантазерка й оскільки це був 39-й рік, я пишу (на ім'я директора) так: прошу прийняти мене на історико-філологічний факультет, я хочу бути поетесою. (Кошмар!) Так. Я хочу бути поетесою й у своїх віршах, написала, прославляти Батьківщину і Сталіна. Ясна річ, мене запросили. У мене були пристойні оцінки, і я поїхала в Іркутськ...

Приїжджаю в університет і йду складати іспити. Деканом факультету був Лев Олександрович Петров, філософ (він закінчив Санкт-Петербурзький університет і був направлений на роботу в Іркутськ). Такий собі красень — худорлявий, високий; дуже добрий, інтелігентний; професіонал високого класу. Вийшло так, що він був присутній на іспиті і слухав мої відповіді. Приходжу на наступний іспит, сідаю до викладача, дивлюся — і він підсаджується. І на всіх іспитах, котрі я складала, він підсаджувався.

Закінчилися іспити, і наступного дня в гуртожиток мені приносять записку від декана, де він просить мене зайти до деканату. Нагадаю: я вступила на історико-філологічний факультет, на філологічне, природно, відділення. Отже, приходжу в деканат, починаємо бесіду, він запитусь: “Чому Ви на філологічне відділення?” Я пояснюю. Він каже: “Ну що Ви! Якщо у Вас є хист — це талант сам по собі. Але Вам краще закінчувати історичний. Ви здобудете знання з історії й на цьому матеріалі можете тоді здійснювати свої письменницькі спроби...” Ще якісь аргументи були в цьому плані. Я погодилася перейти, але потім пошкодувала, і дотепер шкодую.

Рік я закінчувала пристойно. Кінець навчального року, неділя, ми готуємо черговий іспит. Причому ходили розмови, що відмінники поїдуть на екскурсію до Москви та Ленінграда. Звісно, ми сумлінно готувалися, сиділи в гуртожитку, і раптом вбігає одна з дівчат і кричить: “Почалася війна!” Була неділя. Ми всі були в шоці.

Одне слово, ми склали той останній іспит. Декана нашого до армії призывали, а нас, групу студентів відправили на Байкал, у рибальську бригаду. Мужиків узяли на фронт. Улов тягли кіньми, а ми допомагали. Одного разу

втягли 100 центнерів риби (про це навіть писали в газетах) — омуль, сиг, тобто відома риба. Пробыли ми там, напевно, місяць чи два, і повернулися.

Я — у своє рідне місто до батьків, додому. Моя старша сестра навчалася в медичному інституті (сильний був інститут, чудові кадри). І був у нас педінститут, але його кудись на північ евакуювали. Тоді я йду і вступаю до медичного. Півроку провчилася, але зрозуміла — це не моє.

Пішла і два роки працювала у виконкомі, у райрадбезі — інспектором з питань пенсіонерів. Завідувачкою у нас була дама з Прибалтики, дуже симпатична, добра, професіонал чудовий. Але тут вона від'їжджає, і голова виконкому запрошує мене на бесіду, щоб я взяла на себе радбез. У сімнадцять років — і радбез! Там же сотні тисяч рублів і все таке. Тож я розплакалася і сказала — у жодному разі.

Саме в цей час повертається педінститут, тож я закінчую підготовку і йду в педінститут — але на історичний факультет. Я приходжу до них у середині навчального року — у лютому. Наш курс закінчився, і я прошу, щоб мене прийняли на другий. Загалом я склала якісь іспити і стала студенткою другого курсу історичного факультету педінституту.

Закінчую я інститут. Це вже 1946-й рік. Переді мною було три шляхи: перший — викладач історії у школі, у селі; другий — лектор обкому комсомолу (а я й була позаштатним лектором, навіть статтю написала про свою лекторську роботу); і третій — залишитися в інституті (мені пропонували стати звільненим секретарем комсомольської організації). Із цих трьох варіантів я обираю секретаря, позаяк разом із тим мені пообіцяли аспірантуру. Отже, я — секретар комсомольської організації.

Минуло півроку, і раптом секретарів комсомольських організацій педінститутів запрошують до Москви на нараду ЦК комсомолу. Я їду. Перший раз їду до Москви. Приїжджаю, слухаю лекції. А потім приходжу на чергову лекцію, і треба ж таке — ректор Іркутського університету (він історію партії там викладав) читає лекцію. І виявилось, що він уже став начальником Управління суспільних наук Міністерства вищої освіти Союзу. Усі його оточили — кожен зі своїми запитаннями. А він підходить до мене, сідає поруч й запитує: “Як у Вас справи?” Я кажу: “Миколо Степановичу, Ви мене пам'ятаєте?” — “Ну як же...” Розпитує мене, як і що. Я говорю, що закінчила історичний факультет педінституту. “Приїжджайте в аспірантуру!” — “Ви що, Миколо Степановичу? У Москву в аспірантуру із сибірського вишу?” А він каже: “Не святі горшки ліплять. У нас саме в лютому місяці, — (а це був грудень, здається), — додатковий набір в Інституті філософії. От Ви і спробуйте...” Я довго вагалася, але він каже: “Іспиток — не збиток, спробуйте”. Запалив він мене цією ідеєю.

Одне слово, приїжджаю я додому і розповідаю про це мамі. А у нас в цьому сенсі атмосфера була дуже сприятлива... Навчання у нас завжди було в центрі уваги наших батьків, вони нам завжди допомагали. Мама каже, звісно, треба їхати. Але як до Москви їхати? Тоді мама продала щось, картоплі якоїсь, набрала три тисячі грошей, і я поїхала.

Їду до Москви. Поїзд прибуває о шостій ранку. Сідаю в метро і їду — першою чергою на Красну площу. Виходжу — Красна площа! Стою собі — вузлик, валізка — і дивлюся. Аж тут іде якась дама. Я й запитую: “Скажіть, де

Красна площа?” А вона: “Так Ви стоїте на Красній площі!” У моїй уяві тоді Красна площа — це щось розміром із половину земної кулі. А тут якийсь порівняно невеликий простір, як Ви пам’ятаєте. Так і відбулася моя зустріч із Красною площею.

Подала я заяву до аспірантури, зустрілася з Миколою Степановичем, він схвалив цей крок, і каже: “Ну, готуйся”. Починаю готуватися. Йду на кафедру іноземних мов, щоб перевірити свою іноземну мову — німецьку. Я щось почитала, і мені говорять: “Коли Ви хочете в аспірантуру поступати?” Я відповідаю: “Зараз, у лютому”. — “Ні. Ми Вас не пропустимо, у Вас дуже слабе знання мови. Для академічного інституту цього недостатньо”. Пішла я засмучена. І раптом дізнаюся, що вступ переносять на червень або липень місяць, на літо. Приходжу я до Миколи Степановича: “Що ж мені тепер їхати назад?” А він: “А в чому проблема? Ми Вас прийемо до себе на роботу”.

І він бере мене молодшим науковим співробітником у науково-методичний кабінет відділу суспільних наук Міністерства вищої освіти СРСР. Приходжу до відділу кадрів — документи, заява. Заввідділу незадоволена: “Стільки випускників московських інститутів не можуть знайти роботу! А тут, дивна річ, із Сибіру приїхала — і її вже молодшим науковим співробітником у науково-методичний кабінет”. Вона мала на увазі земляцькі, так би мовити, відносини. Але я стаю співробітником того відділу, що готує різного роду методички й т.ін., і водночас готуюся до аспірантури.

У травні я йду у відпустку за власний рахунок і беруся за свою німецьку. За місяць приходжу до тієї самої викладачки, читаю текст, вона знімає окуляри й каже: “Все, можете йти складати”. Так, склавши всі інші іспити, я стаю аспіранткою.

Я потрапляю (не спеціально) у сектор психології, який очолював академік Рубінштейн, Сергій Леонідович. Це величина світового класу. Мені призначають керівника, і той дає мені тему: “Розроблення проблеми характеру Лозовського”. Мене це не дуже цікавило, мене цікавило живе життя, живі факти. Але я починаю читати літературу, і раптом він помирає. Я тоді, звісно ж, відкладаю Лозовського і обираю собі тему: “Розвиток творчої ініціативи робітників у процесі змагання”. І починаю мотатися по заводах (я тоді лектором була, лекцій дуже багато читала), збираю матеріали, літературу. Там були знамениті фігури так званих “стаханівців”, я з ними особисто зустрічалася. Практично це було перше соціологічне, ба навіть соціально-психологічне емпіричне дослідження, адже я у реальних людей брала інтерв’ю, відвідувала збори, брала документи зі змагання, літературу з проблем змагання (тоді її було багато). Коли я обрала таку тему, довелося подумати, кого ж мені вибрати собі в керівники. Я вважала, що найбільш соціально зорієнтованим є професор Колбановський. Він не був автором великих праць, але був дуже знаним методологом, генератором нових ідей. Навдивовижу активна, творча особистість. Йду я до нього, прошу, щоб він став моїм керівником, називаю тему, і він погоджується.

Завершую я дисертацію. Потрібні опоненти. Я думала — хто у нас над проблемою творчості працює? І намічаю академіка Теплова Бориса Миколайовича (це була дуже солідна фігура). Звертаюся до нього, і він дає згоду.

Назагал я вклалася точно в термін — вступила, три роки минуло, і от моя дисертація, яку я й захистила. Так і здійснилася моя кар'єра.

Після цього мене направили до Кольської філії Академії наук для читання курсу лекцій з філософії, приймання кандидатських іспитів. Півроку по тому я повернулася і потрапила у видавництво “Знание”, де була старшим редактором, а потім заступником завідувача редакцією.

У чергову відпустку поїхала я на південь і зустрілася там зі своїм неповторним Павлом. Так я опинилася спочатку в Харкові, ну а потім... Я була вже кандидатом наук, а він — ні. І я сказала: ти, мовляв, пиши дисертацію. І наполягла, щоб він пішов до аспірантури, хоча й був уже батьком двох синів. Він пішов в Інститут історії до аспірантури, а я — в Інститут філософії. Спочатку була просто старшим науковим співробітником, потім завідувачкою відділу історичного матеріалізму, пізніше — наукового комунізму і нарешті — соціальної психології.

О.Р.: *А от таке запитання: в Радянському Союзі в повоєнні роки соціологія як наука з'явилася спочатку в Росії, а в Україні ці процеси почалися пізніше. Чи були якісь труднощі зі становленням науки в Україні саме попервах? Чи була якась специфіка?*

Л.С.: Звісно. Коли я свою дисертацію написала — з теми змагань і розвитку творчої ініціативи, — її дивився академік Константинов. Він мені й говорить: “А навіщо ти пішла в цю соціальну психологію, занурилася в цю соціальну психологію?” Тобто вважалося, що це сфера, не варта філософського осмислення, сфера повсякденного людського буття. В Україні специфіка полягала в тому, що не хотіли надавати соціології інституціонального характеру. Не було факультету для підготовки кадрів, тому соціологія попервах формувалася зі спеціалістів із найрізноманітніших царин знання: з економіки приходили, з юриспруденції, математики, фізики тощо. Це перше. Друге — ми весь час чогось домагалися... Уже й відділення було створено (це була громадська ініціатива — вони не могли цьому запобігти), до цього часу вже було щось накопичено, у сенсі зв'язків і публікацій... З боку Москви (а ми завжди на неї орієнтувалися) особливої протидії не було. Але що стосується створення кафедри чи відділу — це питання довго не вирішувалося. І лише потім, коли вже були по-справжньому проведені соціологічні дослідження, в яких ми брали участь, влада пішла на те, щоб створити відділ соціології.

Ми ще здійснили свого часу велике дослідження зі способу життя населення України, і це особливо підживило інтерес до нашої соціології. Це була загальносоюзна програма, складена під керівництвом Левікіна, і як її частина, за тією самою методикою, за тими самими анкетами, ми проводили опитування у нас. Я була керівником, а брали участь у дослідженні Володимир Паніотто, Олена Злобіна, Євген Головаха. Була потім навіть публікація в журналі “Вопросы философии”. В 1980-х роках вийшла друком наша стаття про спосіб життя населення міста Києва. Ці матеріали, ясна річ, ми передавали в центральні органи, до відділу науки. Їх це зацікавило і певним чином змушувало ухвалювати якісь управлінські рішення, пов'язані з інститу-

ціоналізацією соціологічного знання. Потім нам дали аспірантуру із соціальної психології — нам пощастило.

Коли я прийшла у відділ соціальної психології, у нас завідувачем відділу з науки став професор Цветков (він зараз член-кореспондент НАНУ). Одного разу він запросив мене на бесіду, виявивши інтерес до соціально-психологічного знання. Нам виділили п'ять місць в аспірантурі. Завдяки цьому в нас почалося активне зростання кадрів, котрі працювали на перетині соціології й соціальної психології. Відділом соціології спочатку Мирослав Попович керував, недовго; потім прийшов Чорноволенко. Він моє місце взагалі заступив після 1978-го року — і як керівник відділу, і як керівник соціологічної асоціації.

О.Р.: *Коли створювалась асоціація, хто був ініціатором створення цієї організації?*

Л.С.: *У деталях уже важко це уявити собі. Просто вже була створена Соціологічна асоціація Союзу, і почалося створення соціологічних відділень у республіках. Ми — найбільша республіка за науковим потенціалом, у тому числі у нас уже був соціологічний відділ. У нас була дуже сильна харківська група, на базі якубівської. Якуба прийшла із права, потім була філософія, потім — соціологія. Вона дуже сильно працювала з партійною владою, домагаючись створення факультету, а потім і лабораторії. Усе йшло звідти, ініціювалося там...*

У нас якось одразу виникли широкі контакти. По-перше, ми дуже добре з Донецьком контактували. У Донецьку математики були, хтось із правників. Їх багато було, і вони дуже активно з нами співпрацювали. Потім були Амосов і академік-економіст Алімов. Це був Інститут економіки, від нього були представники. Це були дві видатні постаті — Амосов та Алімов. Потім дніпропетровська група до нас долучилася. Харків, ясна річ. Дуже сильно підштовхував весь процес Львів, позаяк ми вже почали проводити дослідження на львівському заводі.

Ще у 1970–1980-ті роки у мене було тримісячне наукове відрядження до Чехословаччини. Там теж було встановлено контакти, особливо з розроблення проблем науково-технічної революції. Усе це нас підштовхувало, стимулювало. Як на мене, сплеск був десь у 1970–1980-ті. Оскільки навколо соціології зароджувалося щось нове, вливалось дуже багато свіжих сил, виникали міжнаукові контакти, комплексні роботи, активно проводилися різного роду симпозіуми та зустрічі, в тому числі за участі дуже знаних учених. А у 1980-ті все набуло вже інституціонального характеру, в рамках Інституту філософії усе було по-академічному, але такого суспільного розмаху вже не було. Була зосередженість на відділі соціології, і соціологічна асоціація вже не вела такого активного діалогу зі спеціалістами з інших напрямів. Але вони вже доволі солідно заявили про себе своїми працями. Отут вимальовуються такі фігури, як Паніотто в якості соціолога, а не тільки математика, потім сам Чорноволенко — дуже знаний соціолог, професіонал високого класу.

О.Р.: *За часів горбачовської перебудови відбулися якісь зміни у розвитку науки в Україні, зокрема соціології?*

Л.С.: Ви знаєте, до цього я вже менше залучена. Це 1985-й рік. Гадаю, я навіть не була вже керівником відділу. У мене особисто цей період збігся із розвитком, поглибленням контактів із педагогічним напрямом.

Одного чудового дня приходиться Єрмаков Іван Ігнатійович, історик за фахом, але працював в Інституті педагогіки. Він натрапив на нашу працю з життєтворчості, прийшов до нас і понад 10 років — майже п'ятнадцять — ми співпрацювали. Вийшла друком ціла серія книжок — навчальних посібників із життєтворчості. Я фактично зосередилася на цьому напрямі та якось відійшла від активної участі, здебільше брала участь у підготовці аналітичних записок за результатами моніторингу — великомасштабного дослідження, що його проводить Інститут соціології. Що стосується теми життєтворчості, то вона набула такого резонансу, що багато шкіл перейшли до цієї парадигми навчально-виховного процесу. Крім того, за рішенням Міністерства освіти і науки створено експериментальну базу в навчально-реабілітаційному центрі на Хортиці, де я вважаюся науковим керівником або консультантом.

О.Р.: *За останні п'ятнадцять років, вже після того, як фактично розпався Радянський Союз, і після того, як в Україні розпочалися активні процеси державотворення, досить серйозні зміни відбулися безпосередньо в українській соціології. Якою Ви бачите сучасну українську соціологію і чим вона відрізняється від тієї, радянської соціології?*

Л.С.: Зараз, по-перше, розширюється система соціологічних центрів, кафедр, різних дослідницьких фірм. Причому за різними напрямками — це друге. І третє — соціологія дуже активно співпрацює з інститутами влади. Такі експерти, як Чурилов, проводять рейтингові опитування тощо. Соціологія визнається — у багатьох політичних виступах, у документах, у засобах масової інформації фігурують дані соціологічних опитувань, соціологічні висновки, рекомендації тощо. Соціологія стала частиною системи, вона вже не десь на маргінесі, а обслуговує потреби суспільства. Вона запитувана. Крім того, створено чимало кафедр (от тільки зарплата...), розвивається підготовка кадрів в Інституті соціології (це не один десяток докторів із соціології). Наука соціологія міцно посіла своє місце в системі соціального знання, з'явилася по-справжньому доволі продуктивна наукова сила. А те, що від 1992-го року ведеться моніторинг Інституту соціології — це взагалі епохальне звернення. Ми зараз навіть повною мірою не можемо його оцінити... Це як перлина в нашій науці, адже простежити в динаміці розвиток країни крізь призму сприйняття його населенням — це унікальне завдання. Воно охоплює широкий діапазон проблем, що стосуються як поведінки, так і фактів свідомості людей. Ми вийшли на зовсім нові позиції в розумінні соціальної реальності, особливо з огляду на розроблення проблеми суб'єктивної соціальної реальності. Вийшли на принципово новий підхід у зв'язку з тим, що феномени свідомості ми розглядали лишень як явище, що об'єктивно існує. У нас також присутня прогностична орієнтація соціологічного знання, пов'язана із бізнесом. Давати прогнози — це ж треба мати дуже солідну аналітичну базу, потрібно накопичити інформацію в цьому напрямі...

Розширюється діапазон проблем, їхній рівень — як науковий, так і соціальний. Тобто, якщо резюмувати, це вже наука, що сформувалася й успішно діє, із серйозними дослідженнями. Звісно, скептики й досі є. Найчастіше у мене з істориками виникає полеміка. Вони вважають, що у них документ як матеріал — це солідно, а опитування — це, мовляв, “хтось щось вигадав”. Постає питання — а що тоді в архівах? Там іноді зберігаються навіть цілком випадкові записи тощо. Ніщо стовідсоткової достовірності не дає. Але це вже окрема тема.

О.Р.: *Чи можна визначити якийсь комплекс проблем, які стоять перед сучасною соціологією і які необхідно розв’язати для того, щоб вона розвивалася в майбутньому?*

Л.С.: Я вважаю, що нам потрібно підсилити наукові пошуки й реально практикувати участь у розробленні наукової стратегії розвитку нашого суспільства. Ми п’ятнадцять років наосліп б’ємося, не маючи чітких соціальних орієнтирів. Потрібна стратегія розвитку суспільства. Гадаю, що в цьому плані недостатньо використовуються наші сили з боку уряду.

О.Р.: *Останнє запитання: які перспективи та труднощі, на Ваш погляд, очікують майбутнє соціології в Україні?*

Л.С.: Інституту чи науки?

О.Р.: *Науки. Яке майбутнє соціологічної науки в Україні?*

Л.С.: Я певна, що все відбуватиметься своєю чередою. Соціологія створила вже міцний фундамент знання, визначилася із власним предметом дослідження соціальних процесів, розробила науковий інструментарій для вивчення соціальної реальності. Тому на неї очікує перспективне майбутнє. Принаймні я особисто не бачаю нового обвалу соціологічного знання, на кшталт того, що стався на початку 1920-х років, коли вона начебто починалася, зокрема, у працях Грушевського, в його активності в цьому напрямі, а потім зійшла нанівець. Такого роду негативної динаміки я не бачу. Я вважаю, що соціологія попри все доволі солідно розвиватиметься в рамках свого проблемного поля. Удосконалюється інструментарій знання, а це найголовніше, адже від досконалості інструментарію знання залежить і достовірність нашої науки.

Матеріал отримано 09.10.2018